

Journal of Islamic Propagation

Volume 6 ● No 13 ● Spring & Summer 2026

The Role of the Imam of the Congregation in Encouraging Public Participation in Congregational Prayer and the Mosque: With an Emphasis on the Views of the Supreme Leader of Iran

Khadijeh Abbasi*

Abstract

This research examines the role and position of the congregational prayer leader (Imam al-Jama'ah) as a spiritual and social leader in managing mosque affairs and nurturing faithful and revolutionary generations. The primary objective of this study is to analyze the key characteristics of a successful prayer leader across two dimensions—personality and strategy—including expansiveness of chest (forbearance), good temperament, receptivity to criticism, time management, and delegation of tasks, as well as their impact on his performance in guiding affairs and attracting the younger generation. Conducted through a descriptive-analytical method, this study utilizes Quranic teachings, Islamic traditions, and the viewpoints of the Supreme Leader of the Islamic Revolution. The results indicate that the success of a prayer leader depends on his ability to establish effective communication with the public, accept constructive criticism, and delegate responsibilities to the youth to foster their talents and sense of accountability. Furthermore, possessing good character and forbearance in the face of challenges not only enhances mosque management but also paves the way for increasing public trust and strengthening the spiritual standing of the Imam among the congregants. The prayer leader must play an active role in the moral and social education of individuals by formulating purposeful programs and utilizing available capacities. This, while improving mosque management, leads to the strengthening of social bonds and the consolidation of religious values within society.

Keywords

Imam of the Congregation (Imam al-Jama'ah), Forbearance (Sharh al-Sadr), Education of the Young Generation, Religious Values, Spiritual Leader, Social Bonds.

* Graduate of Level ʔ in Jurisprudence and Principles (Fiqh and Usul) from Zahra University.

نقش امام جماعت در ترغیب به حضور مردم در نماز جماعت و مسجد با تأکید بر منویات مقام معظم رهبری

خدیجه عباسی*

چکیده

این پژوهش به بررسی نقش و جایگاه امام جماعت به مثابه رهبر معنوی و اجتماعی در اداره امور مسجد و تربیت نسل‌های مؤمن و انقلابی می‌پردازد. هدف اصلی تحقیق، تحلیل ویژگی‌های کلیدی امام جماعت موفق در دو بُعد شخصیتی و راهبردی شامل شرح صدر، حسن خلق، انتقادپذیری، مدیریت زمان و تقسیم وظایف و تأثیر این ویژگی‌ها بر عملکرد وی در هدایت امور و جذب نسل جوان است. این تحقیق با روش توصیفی - تحلیلی و بهره‌گیری از آموزه‌های قرآنی، روایات اسلامی و دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب تنظیم شده است. نتایج نشان می‌دهد موفقیت امام جماعت در گرو توانایی ایجاد ارتباط مؤثر با مردم، پذیرش انتقادات سازنده و واگذاری وظایف به نسل جوان با هدف پرورش استعدادها و مسئولیت‌پذیری آنهاست. افزون بر این، برخورداری از اخلاق نیکو و سعه صدر در مواجهه با مشکلات، نه تنها موجب ارتقای مدیریت امور مسجد می‌شود، بلکه زمینه افزایش اعتماد عمومی و تقویت جایگاه معنوی امام جماعت در میان نمازگزاران را فراهم می‌آورد. امام جماعت باید با تدوین برنامه‌های هدفمند و بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود، نقشی فعال در تربیت اخلاقی و اجتماعی افراد ایفا کند. این امر ضمن بهبود مدیریت مسجد، موجب تقویت پیوندهای اجتماعی و تحکیم ارزش‌های دینی در جامعه می‌شود.

کلیدواژگان: امام جماعت، شرح صدر، تربیت نسل جوان، ارزش‌های دینی، رهبر معنوی، پیوندهای اجتماعی.

مقدمه

امام جماعت یکی از ارکان اساسی توسعه و کارکردهای مسجد است؛ از این رو در صورت داشتن ویژگی‌های لازم، می‌تواند با ایجاد تغییرات مثبتی در جوانان، آنان را به مشارکت فعال در مسجد و آشنایی عمیق با معارف دینی ترغیب کند؛ همچنین امام جماعت می‌تواند با برنامه‌ریزی و اجرای مؤثر، حضور و مشارکت مردم در فعالیت‌های مسجد را افزایش دهد؛ از سوی دیگر نیز شخصیت اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی او در تعامل با جوانان نقش کلیدی در شکل‌گیری نگرش آنان به دین و مسجد دارد.

انجمن جماعات امروزه و در شرایط کنونی به مثابه فرماندهان جهاد فرهنگی عمل می‌کنند. موفقیت آنان مستلزم شناخت دقیق راهبردهای دشمن و برنامه‌ریزی هدفمند برای پیشگیری از تأثیر فعالیت‌های ضدفرهنگی است. امام جماعت موفق افزون بر ویژگی‌های بنیادی و ضروری، باید خصوصیات دیگری نیز داشته باشد که در پژوهش حاضر با استناد به بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی بررسی شده‌اند.

پیشینه

نزدیک‌ترین پژوهش به موضوع حاضر، مقاله «مدیریت مسجد: تدوین الگوی شایستگی منابع انسانی» است (طالقانی، ۱۳۸۹ ش). در این پژوهش، شایستگی‌های کلیدی کارگزاران مسجد با روش ترکیبی شامل مصاحبه اکتشافی، مشاهده و نظرسنجی از خبرگان شناسایی شده است؛ نویسندگان اطلاعات را از منابع علمی و دینی گردآوری و شایستگی‌های امام جماعت را در سه دسته اصلی طبقه‌بندی کرده است: فضایل رفتاری و اخلاقی، تمایل و انگیزش و دانش و مهارت‌ها.

همایون (۱۳۸۶ ش) در پژوهش «نقش محوری مساجد در تأمین اهداف چندمنظوره» به بررسی فرایند پرورش منابع انسانی در مسجد پرداخته است و فرایند جذب، پرورش و ارتقای افراد فعال در مسجد صنعتگران مشهد را تحلیل می‌کند. فعالی (۱۳۹۳ ش) در کتاب مسجد و سبک زندگی، شایستگی‌های امام جماعت را در چهار محور اصلی هدفمندی، فضایل اخلاقی و رفتاری، انگیزش و تمایل و دانش و مهارت معرفی می‌کند و برای هر محور مؤلفه‌های فرعی

مشخص کرده است.

جعفرزاده (۱۳۹۳ش) در مقاله «مسجد طراز اسلامی از منظر امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری»، شاخص‌ها و ویژگی‌های امام جماعت را به این ترتیب دانسته است: الگو و سرمشق بودن، مربی دلسوز، پرتلاش و پرکار، مردمی و جوان‌گرا، بصیر و معرفت‌بخش و وحدت‌آفرین. در سند «مسجد طراز اسلامی» نیز (یاوری، ۱۳۹۷ش) ویژگی‌های روحانی مسجد به این ترتیب بیان شده است: پرهیزکار، زاهد، خردمند، دارای سعه صدر، متانت و بلندنظری، مسئولیت‌پذیری، کارشناس و عالم دین (فقیه)، دلسوز، مشتاق و عاشق مسجد و کار امامت، قدردان و شاکر نعمت حکومت اسلامی و امیدوار به آینده‌ای بهتر.

نوشتار حاضر در مقایسه با پژوهش‌های پیشین، با تمرکز ویژه بر نقش امام جماعت در توسعه و ترویج فرهنگ نماز با تأکید بر بیانات مقام معظم رهبری، به بررسی عملکرد، راهبردها و تأثیر امام جماعت در ارتقای فرهنگ نماز می‌پردازد؛ در حالی که پژوهش‌های پیشین بیشتر به شایستگی‌ها و ویژگی‌های عمومی امام جماعت و فرایندهای منابع انسانی در مسجد محدود بوده‌اند.

اهمیت و جایگاه نماز جماعت

یکی از اصول اساسی شریعت اسلام، تقویت اتحاد و همبستگی میان مسلمانان است. از مهم‌ترین برنامه‌های تحقق این هدف، برگزاری نماز جماعت است که نقش بسزایی در ایجاد انسجام اجتماعی و همدلی میان افراد جامعه اسلامی دارد و در احادیث و روایات بارها بر اهمیت آن تأکید شده است؛ از جمله در یکی از روایات آمده است: «مَنْ تَرَكَ الْجَمَاعَةَ رَغْبَةً عَنْهَا وَ عَنِ جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَلَا صَلَاةَ لَهُ: هر کسی بدون عذر و از روی بی‌توجهی نماز جماعت و اجتماع مؤمنان را ترک کند، نمازش پذیرفته نخواهد شد» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۸، ص ۲۸۵، ح ۲). این تأکید نشان‌دهنده جایگاه والای نماز جماعت در تقویت روحیه جمعی و تحکیم روابط میان مسلمانان است.

نماز جماعت پیوند میان امام و امت را نشان می‌دهد و مسلمانان از طریق آن وحدت در گفتار، جهت، هدف و رهبری را می‌آموزند. این عبادت جمعی روحیه نظم، انضباط، وقت‌شناسی و صف‌بندی را تقویت می‌کند و اهمیت انتخاب امام جماعتی پرهیزکار، عالم، با

تقوا و عادل را نمایان می‌سازد؛ بنابراین نماز جماعت، ابزاری آموزشی برای ترویج ارزش‌های اخلاقی و دینی در جامعه است.

اسلام در مقایسه با سایر ادیان و مکاتب، بیشترین توجه را به رعایت حقوق انسانی معطوف داشته است؛ بنابراین از نظر قرآن، تجاوز به حقوق انسان امری ناروا و نکوهیده است (فجر: ۱۹) و کسانی که به این حقوق تجاوز می‌کنند، سزاوار مجازات هستند (شوری: ۴۲)؛ چراکه این‌گونه رفتار از مصادیق فساد و افساد در زمین است (بقره: ۶۰). همچنین از نظر قرآن، همه انسان‌ها از مرد و زن بی‌هیچ تفاوت در رنگ و نژاد و مانند آن دارای حقوقی هستند که هیچ تبعیض‌بردار نیست و تساوی در حقوق انسانی از امور ثابت است (حجرات: ۱۳؛ نساء: ۳۲). بنابراین یکی از اصول بنیادین اسلام، محترم‌بودن حقوق همه انسان‌ها در برابر یکدیگر است. (شوری: ۴۲) و این موضوع در قالب «حق الناس» در نظام عدالت اجتماعی خود مطرح شده است: «فَاخْفِضْ لَهُمْ جَنَاحَكَ وَ اِلْنْ لَهُمْ جَانِبَكَ وَ اِبْسُطْ لَهُمْ وَجْهَكَ وَ اَسْ بَيْنَهُمْ فِي اللَّحْظَةِ وَ النَّظْرَةِ حَتَّى لَا يَطْمَعِ الْعَظْمَاءُ فِي حَيْفِكَ لَهُمْ وَ لَا يَبْأَسَ الضَّعْفَاءُ مِنْ عَدْلِكَ عَلَيْهِمْ» (سیدرضی، ۱۴۱۴ق، نامه ۲۷). بر همین اساس یکی از مواردی که در هنگام برگزاری نماز جماعت باید رعایت شود، پایبندی به آداب و احکام مربوط به نماز از جمله رعایت مسائل مالکیتی و عدم غصب مکان نماز است؛ از این رو کسی که در ملک غصبی نماز می‌خواند، اگرچه روی فرش و تخت و مانند اینها باشد، نمازش باطل است (ر.ک: خمینی، ۱۳۸۳ش، م ۸۶۶ - ۸۶۹). به‌طور مشخص هنگامی که فردی سجاده خود را پیش از دیگران پهن می‌کند، دیگران حق ندارند آن مکان را اشغال کنند. این تعهدات که در نماز جماعت ملکه ذهن می‌شوند، به تدریج در سایر جنبه‌های زندگی اجتماعی نفوذ می‌کنند و به رفتارهای اجتماعی ناخودآگاه تبدیل می‌شوند.

تعهد به حضور مستمر و منظم در نماز جماعت، تمرینی برای تقویت تعهدات فردی و اجتماعی است. این رفتار سبب ایجاد محیطی امن و آرام در زندگی شخصی و حرفه‌ای می‌شود، از تنش‌ها می‌کاهد و همبستگی اجتماعی را ارتقا می‌دهد. احساس مسئولیت فرد را به پایبندی به تعهداتش و حل بسیاری از مشکلات اجتماعی وادار می‌کند. بر همین اساس در روایات توصیه فراوان به شرکت در نماز جماعت شده است؛ حتی شخصی نابینا وقتی از پیامبر اجازه خواست که به مسجد نیاید، آن حضرت فرمودند: «از خانه تا مسجد، ریسمانی ببندد و به کمک آن خود

را به نماز جماعت برساند» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۵، ص ۳۷۷)؛ همچنین نابینایانی که اجازه ترک شرکت در نماز را خواستند، رسول خدا اجازه نفرمودند (متقی هندی، ۱۴۰۹ق، ج ۸، ص ۲۵۵). از طرف دیگر برخورد شدید با کسانی که به نماز جماعت اهمیت نمی‌دهند، نشان دیگری بر اهمیت و سازندگی آن است؛ در روایتی نیز نقل شده است که مُعَرَفِ چَینِ کسان نشوید. پیامبر گرامی اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «إِنْ سُئِلْتَ عَمَّنْ لَمْ يَشْهَدْ الْجَمَاعَةَ فَقُلْ: لَا أَعْرِفُهُ: اگر درباره کسی که به نماز جماعت حاضر نمی‌شود از تو سؤالی نمودند، بگو من او را نمی‌شناسم» (قمی، [بی‌تا]، ج ۱، ص ۴۶۴).

نقش حضور امام جماعت در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی

با توجه به اهمیت محوری مساجد در مدیریت امور جوامع اسلامی، نقش امام جماعت در جایگاه رکن اصلی مدیریت مسجد اهمیت ویژه‌ای دارد. تحلیل سیره معصومان نشان می‌دهد که مسجد کارکردهای اساسی سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی داشته است؛ به‌ویژه در سیره نبوی پس از هجرت به مدینه، تأسیس مسجد نه تنها مکانی برای عبادت، بلکه مرکز فرماندهی راهبردی برای استقرار نظام اسلامی و تشکیل جامعه‌ای متحد بود (برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری در دیدار ائمه جماعات استان تهران، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱). این امر نشان‌دهنده نقش برجسته مسجد و امام جماعت در هدایت و مدیریت همه‌جانبه جامعه اسلامی است.

رهبر معظم انقلاب اسلامی معتقدند: «در مسجد، پیغمبر اکرم فقط برای نماز نمی‌رفت و بیرون نمی‌آمد؛ زمانی که مسائل اجتماعی و مهمی پیش می‌آمد، صدا می‌زدند: "الصلاة جامعة: به سوی محل نماز بروید". چرا؟ برای اینکه در مورد مسائل جنگ مشورت کنند، خبر دهند، همکاری کنند یا امکانات را بسیج نمایند و مسائل دیگر را پیگیری کنند... مسجد پایگاه است و این پایگاه بر محور ذکر و نماز است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار ائمه جماعات استان تهران، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱). در واقع پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با تأسیس مسجد، نهادی عمومی را به وجود آوردند که مرکز ثقل حکومت اسلامی بود. حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در جایگاه امام جماعت، وظیفه داشتند ارزش‌های دینی را در تمامی ابعاد جامعه پیاده کنند.

با توجه به کارکردهای متعدد مسجد، امام جماعت تنها پیش‌نماز نیست، بلکه باید آگاه به مسائل روز و نزدیک به ذهنیت جوانان باشد. او نقش نخ تسبیح را دارد که افراد را کنار هم قرار

می‌دهد و افزون بر برگزاری عبادات، در جایگاه راهبر اجتماعی و فرهنگی در پیوند دادن و هدایت افراد در مسیرهای اجتماعی و دینی مؤثر است.

ویژگی‌های شخصیتی امام جماعت موفق

در این بخش به برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های شخصیتی امام جماعت موفق اشاره می‌شود.

۱. پرهیزکاری

رهبر معظم انقلاب اسلامی می‌فرماید: «روحانی پرهیزکار، خردمند، کارشناس و دلسوز در مسجد همچون پزشک و پرستار در بیمارستان، روح و مایه حیات مسجد است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۰۷/۲۰). بنابراین یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های امام جماعت، پرهیزکاری و تقواست. تقوا بزرگ‌ترین سرمایه برای انجام فعالیت‌های سازنده، دست‌یابی به عزت دنیوی و کسب دستاوردهای مادی و معنوی به شمار می‌آید. این ویژگی امام جماعت را قادر می‌سازد تا با الگوبودن در زندگی فردی و اجتماعی، تأثیر مثبتی بر جماعت و جامعه داشته باشد.

مقام معظم رهبری در باب معنای تقوا می‌فرماید: «معنای تقوا این نیست که انسان خیلی عبادت کند. ممکن است خیلی عبادت کردن بر تقوا مترتب شود، اما تقوا آن نیست. معنای تقوا این است که انسان در هر کار از تصمیم و عمل خود مراقبت کند؛ با مطالعه و با توجه بیندیشد که چه می‌خواهد عمل کند و پا را می‌خواهد کجا بگذارد. یک وقت انسان، مستانه و بدون توجه به اینکه چه کار می‌کند، حرکت و اقدام نماید یا تصمیم می‌گیرد یا می‌گوید یا انجام می‌دهد یا ترک می‌کند؛ یک وقت همه این کارها را با توجه به اینکه چه کار می‌کند، انجام می‌دهد. این دومی تقواست» (بیانات مقام معظم رهبری، در دیدار تشکلهای مختلف دانشجویی دانشگاه‌های تهران، ۱۳۷۷/۱۰/۲۴). ایشان همچنین می‌فرماید: «تقوا آن‌گونه که در ترجمه‌ها رایج شده که درست هم هست، یعنی "پروا کردن" یا در تعبیرات معمولی [و متعارف] ما "ملاحظه کردن"؛ برای نمونه می‌گویند فلانی ملاحظه فلانی را دارد، یا شما ملاحظه فلان کس را دارید؛ پروا یعنی این. پروا کردن، ملاحظه کردن، معنای تقواست. "اتَّقُوا اللَّهَ"؛ یعنی ملاحظه خدا را بکنید، پروا داشته باشید از خدای متعال. یک خط مستقیمی به شما نشان داده است در این حرکت عظیم حیات بشری که محفوف به مشکلات است. فرض کنید مثل زمینی که این گوشه و آن گوشه‌اش مین

وجود دارد که یک راهی را باز می‌کنند، می‌گویند این راه، راه سلامت است، راه امنیت است، از اینجا بروید؛ صراط مستقیم این است. ملاحظه خدا «اتَّقُوا اللَّهَ»؛ یعنی حواستان باشد از این راه منحرف نشوید، کج و راست نشوید که گرفتار خواهید شد، مشکل برایتان درست می‌شود (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام، ۹۸/۲/۲۴).

با توجه به اینکه میزان ایمان و تقوا در گفتار، رفتار و عملکرد فرد تجلی می‌یابد، امام جماعت باید به آداب اسلامی پایبند باشد و با اخلاص، سنت‌های دینی را سرلوحه رفتار خود قرار دهد. او باید در تمام جنبه‌های زندگی از جمله در گفتار و رفتار، دستورات الهی را مراعات کند و در مسیر هدایت و ارشاد نمازگزاران و مردم، همواره از خط مستقیم و امنیت الهی خارج نشود. حرکت امام جماعت باید مطابق با اصول و خط‌مشی‌هایی باشد که آموزه‌های دینی تعیین کرده‌اند. تخطی از این دستورات ممکن است آسیب‌های جبران‌ناپذیری به بار آورد و باعث بی‌دینی افراد یا بدبینی آنان به دین و آموزه‌های توحیدی شود. بی‌تردید تنها وسیله‌ای که می‌تواند امام جماعت را از این لغزش‌ها مصون نگه دارد، تقوا و پرهیزکاری است که باید در تمامی ابعاد زندگی او حضور داشته باشد.

۲. خردمندی

امام جماعتی موفق و سبب روح و حیات مسجد است که افزون بر ویژگی پرهیزکاری، خردمند نیز باشد. رهبر انقلاب در این باره می‌فرماید: «روحانی پرهیزکار، خردمند، کارشناس و دلسوز در مسجد همچون پزشک و پرستار در بیمارستان، روح و مایه حیات مسجد است» (۱۳۸۹/۰۷/۲۰).

رهبر معظم انقلاب در تبیین مفهوم «خردمند» در کتاب طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن می‌فرماید: «اگر مردم معمولی بخواهند خردمندان را معرفی کنند، می‌گویند خردمند آن کسی است که در همه امور زندگی‌اش پیش‌رو است، در هیچ کار سرش کلاه نمی‌رود، در کاسبی‌ها، در سیاست‌بازی‌ها، در معارضه‌ها و مقابله‌های با حریف‌ها، همه‌جا دست‌او روی دست حریف‌هاست. قرآن اما چون هیچ‌یک از این بازیگری‌ها را قبول ندارد، چون ارزش واقعی را برای انسان، اتصال و ارتباط با خدا می‌داند، خردمند را به این صورت معرفی می‌کند: خردمند از نظر قرآن آن کسی است که این عالی‌ترین ارزش‌ها را بیش از همه چیز و همه کس مورد نظر داشته

باشد. "الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ"، خردمندان آن کسانی اند که یاد می‌کنند خدا را. "فِيَامًا" در حال ایستاده، "وَفُجُودًا" در حال نشسته، "وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ" در حال به یک پهلو افتاده، یعنی در همه حال به یاد خدایند. اما این به یاد خدا بودن به معنای یک حالت عرفانی خالصه‌آمیز درویش‌مآبانه نیست ... به یاد خدا بودن فعال. یاد خدا بودنی که عمل محسوب می‌شود. "وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ" (آل عمران: ۱۹۱)؛ خردمندان آن کسانی اند که در حال تفکر باشند، بعد که این تفکر و اندیشمندی را انجام می‌دهند به زبان دل و زبان ظاهر می‌گویند پروردگار ما، این را به بیهوده نیافریده‌ای. منزهی تو از این کار که به بیهوده بیافرینی؛ یعنی مهم‌ترین و اساسی‌ترین نقطه‌ی ایدئولوژی) (سیدعلی خامنه‌ای، ۱۳۹۷ش، ص ۷۱).

امام کاظم علیه السلام خردمند را این‌گونه معرفی می‌فرماید: «يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ لَا يَخْدُثُ مَنْ يَخَافُ تَكْذِيبَهُ وَلَا يَسْأَلُ مَنْ يَخَافُ مَنَعَهُ وَلَا يَعُدُّ مَا لَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ وَلَا يَتَقَدَّمُ عَلَىٰ مَا يَخَافُ فَوْتَهُ بِالْعَجْزِ غَنَةً: خردمند به کسی که می‌ترسد تکذیبش کند، سخنی نمی‌گوید و از کسی که می‌ترسد مضایقه کند، چیزی نمی‌خواهد و وعده‌ای را که از عهده انجامش بر نمی‌آید، نمی‌دهد و به آنچه که در امیدواریش سرزنش شود، امید نمی‌بندد و به کاری که می‌ترسد در آن درماند، اقدام نمی‌ورزد» (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق، ص ۳۹۰).

بنابراین یکی از ویژگی‌های مهم انسان‌های خردمند این است که رویکردی متفاوت در برابر دیگران دارند؛ اینان اساس کار خود را بر هدفی والا و ناب قرار می‌دهند و این هدف را با دیدگاه تشویقی و انگیزشی ترکیب کرده و سپس اقدام می‌کنند. این عمل و اقدام تنها محدود به یک سال خاص نیست، بلکه برای سال‌ها و حتی تمام عمرشان ادامه می‌یابد. امام جماعت خردمند با درک اینکه مسئولیت و کار خود را بر اساس هدفی مقدس بنا نهاده است، چشم‌اندازی روشن برای رسیدن به این هدف دارد و برای دستیابی به آن، روش‌ها و راهکارهای مناسب را به کار می‌گیرد.

۳. بیعه صدر و حسن خلق

«شرح صدر» موهبتی الهی است که خداوند به پیامبران در هنگام بعثت عطا می‌کرد. این ویژگی معنوی و روانی، برای پذیرش مسئولیت سنگین مدیریت و هدایت مردم ضروری بوده است. بدون برخورداری از شرح صدر، تحمل دشواری‌های طاقت‌فرسای مسیر هدایت و ایفای نقش

مؤثر در این مسیر امکان‌پذیر نیست.

نخستین درخواست حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام از خداوند پس از مبعوث شدن به پیامبری، موهبت گشادگی سینه و به تعبیر قرآن، شرح صدر بود: «زَبَّ اشْرَحَ لِي صَدْرِي * وَ يَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَ اخْلُ عُنُقَهُ مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي»: پروردگارا، سینه‌ام را گشاده و کارم را آسان گردان و گره از زبانم بگشا تا سخنم را بفهمند» (طه: ۲۵-۲۸).

پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرمایند: «من تقاضایی از پروردگرم کردم که دوست می‌داشتم این تقاضا را نمی‌کردم؛ عرض کردم: خداوندا، جریان باد را در اختیار بعضی از پیامبران قبل از من قرار دادی و بعضی از آنها مردگان را زنده می‌کردند. خداوند به من فرمود: آیا تو یتیم نبودی، پناهت دادم؟ گفتم: آری. فرمود: آیا گمشده نبودی، هدایت کردم؟ عرض کردم: آری، ای پروردگار. فرمود: آیا سینه‌ت را گشاده و پشتت را سبک‌بار نکردم؟ عرض کردم: آری ای پروردگار» (طبرسی، [بی‌تا]، ج ۱۰، ص ۵۰۸). این روایت نشان می‌دهد نعمت «شرح صدر» بالاتر از معجزات انبیاست.

«شرح صدر» ویژگی برجسته‌ای است که جلوه‌های متعددی دارد و در انجام وظایف پیچیده و پرمسئولیت به‌روشنی آشکار می‌شود. این جلوه‌ها شامل شکیبایی، جسارت، آرامش روانی، امیدواری، و خستگی‌ناپذیری است. ائمه جماعتی که از این ویژگی بهره‌مند باشند، در مدیریت امور و مقابله با چالش‌های متنوع از موفقیت بیشتری برخوردار خواهند بود؛ همچنین آنها قادرند در برابر رفتارهای ناپسند و شرایط دشوار، واکنش‌های سنجیده و مناسبی ارائه دهند. امام علی عَلَيْهِ السَّلَام در کلامی نورانی می‌فرماید: «أَلَسَ الْوَيْاسَةَ سَعَةُ الصُّدْرِ: سَعَةُ صَدْرٍ ابْزَارٌ رِيَاسَةٌ اسْت» (سیدرضی، ۱۴۱۴ق، ص ۵۰۱).

نتیجه طبیعی برخورداری از شرح صدر، برخورداری از خوش اخلاقی است؛ از این‌رو امام جماعت موفق کسی است که افزون بر شرح صدر به ویژگی‌هایی چون حسن خلق، تواضع و فروتنی آراسته باشد. او باید با گشاده‌رویی، برخورد نیکو و زبانی آکنده از مهر و محبت به تبلیغ و ارشاد بپردازد و با رفتار خود تأثیر عمیقی بر مخاطبان بر جای گذارد.

رهبر معظم انقلاب به این ویژگی مهم برای امام جماعت توجه دارند و در ضمن بیاناتی می‌فرمایند: «همیشه گرم‌ترین نماز جماعت‌ها متعلق به پیش‌نمازهای مردمی است [که] با مردم گرم می‌گیرند؛ با مردم خوش اخلاقی می‌کنند؛ بی‌حوصلگی نشان نمی‌دهند؛ بدخلقی نشان

نمی‌دهند؛ جواب مسئله‌شان را می‌دهند؛ یک وقت اگر کسی بیماری و مشکلی داشته باشد، اگر با پول نتوانند، با اخلاق آن مشکل را تسکین می‌دهند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۳/۱۰/۲۳).

۴. انعطاف و انتقادپذیری

پذیرش انتقاد و نصیحت مشفقانه از ویژگی‌های انسانی و اسلامی است که نقش اساسی در کاهش اختلاف‌ها و رفع آسیب‌ها و مشکلات فردی و اجتماعی ایفا می‌کند. همان‌طور که نقد دقیق و سازنده موجب بهبود و رشد رفتارها و عملکردها می‌شود، انتقادپذیری نیز بستری برای افزایش خوش‌بینی و امیدواری برای اصلاح امور فراهم می‌آورد. تجربه نشان داده است مدیران و مسئولانی که با سعه صدر به استقبال انتقاد می‌روند و آن را می‌پذیرند، مدیریتی کارآمدتر و کامل‌تر از دیگران دارند و کمتر با مشکلات و نابسامانی‌ها مواجه می‌شوند؛ همچون زمین حاصلخیز که هم‌زمان از باران مستقیم و باران سرازیر از ارتفاعات بهره‌مند می‌شود، پذیرش انتقاد نه تنها از شخصیت فرد نمی‌کاهد، بلکه نشان‌دهنده کمال عقل و شخصیت اجتماعی و سیاسی اوست. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با آن عظمت، همواره با اصحاب خود مشورت می‌کرد و آرای مشفقانه آنان را به کار می‌بست (طباطبایی، ۱۳۹۶ش، ج ۴، ص ۷۰).

امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَام نیز اصحاب خود را به اظهارنظر دعوت می‌کرد و از آنها می‌خواست با نصیحت صادقانه، وی را کمک کنند: «فَاعِينُونِي بِمُنَاصِحَةٍ حَلِيَّةٍ مِنَ الْعَشِّ سَلِيمَةٍ مِنَ الرَّيْبِ: مرا با نصیحت خالصانه و سالم، از هرگونه شک و تردید، یاری کنید» (سیدرضی، ۱۴۱۴ق، خطبه ۱۱۷). بنابراین امام جماعت و مأمومین هر دو باید آماده پذیرش نصیحت و انتقاد خیرخواهانه باشند؛ زیرا این ویژگی جزء جدایی‌ناپذیر موفقیت در مدیریت امور است. نصیحت‌پذیری و انتقادپذیری در جایگاه عواملی کلیدی هستند که موجب می‌شوند ائمه جماعت با استقبال از انتقادهای صادقانه، نقص‌ها و کاستی‌های موجود را شناسایی کنند و به منظور اصلاح و بهبود مستمر در عملکرد خود اقدام نمایند. این فرایند به تقویت فرایندهای مدیریتی و ارتقای کیفیت در مدیریت اجتماعی و دینی نیز کمک می‌کند.

راهبردهای امام جماعت در تقویت کارکردهای مسجد

در این بخش به برخی از مهم‌ترین راهبردهای امام جماعت در تقویت کارکردهای مسجد اشاره

می‌شود.

۱. کارشناسی (خبرگی)

«مدیریت محتوایی و معنوی مسجد بر دوش روحانی [امام جماعت] مسجد است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۰۵/۱۹)؛ بنابراین وظیفه هر مدیر این است که به‌دقت از حوزه مسئولیت، شرح وظایف و اختیارات خود آگاه باشد و اهداف و رسالتی را که باید برای دست‌یابی به آنها تلاش کند، به تفصیل بشناسد. آگاهی اجمالی یا دانستن کلیات برای اداره یک سازمان کافی نیست. بنابراین امام جماعت موفق باید فردی کارشناس باشد که با تسلط کامل بر جزئیات وظایف و اهداف خود، مسئولیت‌هایش را به‌درستی درک کند و با بصیرت و آگاهی کامل اقدام نماید.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «الْعَامِلُ عَلَى غَيْرِ بَصِيرَةٍ كَالسَّائِرِ عَلَى غَيْرِ الطَّرِيقِ لَا يَزِيدُهُ سُرْعَةَ السَّيْرِ إِلَّا بُغْدًا: هر کسی بدون بصیرت و آگاهی عمل کند، مانند کسی است که بی‌راهه می‌رود؛ از این‌رو هرچه شتاب کند، از هدف دورتر می‌شود» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۴۳). بنابراین امام جماعت باید از رسالت خطیر و نقش خود آگاهی کاملی داشته باشد؛ برای مثال شناخت انواع مخاطبان، خواسته‌ها و نیازهای متناسب با هر مخاطب و همچنین روش‌های برخورد، معاشرت و تعامل با آنان از جمله مواردی است که برخی از انمه جماعت ممکن است از آن غفلت کنند. این آگاهی و دقت در شناخت و تعامل با افراد، ضروری است تا امام جماعت بتواند به‌درستی وظایف خود را انجام دهد و تاثیرگذار باشد.

البته برای انجام این رسالت و وظیفه افزون آگاهی از مسئولیت، طرح و برنامه‌ریزی نیز ضروری است. یک طرح و برنامه کامل و جامع باید شامل اهداف و برنامه‌های کلی باشد؛ با این وجود برنامه‌های اجرایی در سطوح درازمدت، میان‌مدت و کوتاه‌مدت به‌طور دقیق و شفاف مشخص گردد. این برنامه‌ریزی جامع به امام جماعت امکان می‌دهد تا با درک دقیق از نیازها و اولویت‌ها، وظایف خود را به‌گونه‌ای مؤثر و هدفمند انجام دهد.

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «قَدَّرْتُ ثُمَّ اقْطَعْتُ وَفَكَّرْتُ ثُمَّ انْطَقْتُ وَتَبَيَّنْتُ ثُمَّ اعْمَلْتُ: ابتدا اندازه‌کن سپس ببر؛ بیندیش سپس بازگویی؛ و بسنج سپس به کار برخیز» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۵۰۰). امام جماعتی موفق است که برای اقامه نماز، برگزاری مراسم، کلاس‌های معارف دینی، سخنرانی‌ها، بهداشت و نظافت، تأمین هزینه‌ها و سایر امور مربوط به مسجد، طرح و برنامه

سالانه مشخصی داشته باشد. چنین امام جماعتی باید با دقت و کارشناسی این امور را مدیریت کند و با پیگیری مستمر به طور مؤثر آنها را اجرایی نماید. داشتن برنامه منظم و هدفمند در تمامی جنبه‌های مدیریتی مسجد، موجب کارایی بیشتر و جذب بیشتر نمازگزاران و اعضای جامعه خواهد شد.

ضروری است در فرایند برنامه‌ریزی، هیچ‌گاه غرور و خودبزرگ‌بینی اجازه ندهد که فرد خود را از مشورت با صاحب‌نظران بی‌نیاز بداند. برخی افراد به دلیل دانش و تجربه فراوان در مدیریت، ممکن است دچار خودپسندی شوند و حتی در جلسات برنامه‌ریزی به نظرات دیگران بی‌توجه باشند؛ اما درحقیقت در فرایند برنامه‌ریزی باید از دیدگاه‌ها و تجربیات تمامی صاحب‌نظران بهره گرفت؛ زیرا افرادی که شاید دانش نظری یا تجربه عملی کمتری دارند، ممکن است پیشنهادات و انتقادات بسیار ارزشمندی داشته باشند. امام جماعت موفق کسی است که به تمامی طرح‌ها با دقت گوش فرا می‌دهد و بهترین آنها را برمی‌گزیند. حضرت علی علیه السلام در این باره می‌فرمایند: «مَنْ أَعَجَبَ بِحُسْنِ حَالِهِ قَضَرَ عَنْ حُسْنِ حِيلَتِهِ: کسی که به خوبی‌های خود مغرور شود، در برنامه‌ریزی و تدبیر دچار کوتاهی خواهد شد» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ص ۶۳۳).

۲. طبابت معنوی

در هر جامعه برای دستیابی به اهداف خاص و انجام وظایف مشخص، سازمان‌هایی تشکیل می‌شود که هرکدام دارای سیستم و کارکرد ویژه خود هستند. در جامعه اسلامی نیز هر مسجد در جایگاه یک سازمان معنوی منسجم عمل می‌کند که اهداف، کارکردها و سیستمی منحصر به خود دارد. برای اینکه این سازمان بتواند نقش خود را به‌درستی ایفا کند، ضروری است مدیریت آن به گونه‌ای صحیح و کارآمد انجام گیرد. در این راستا، مدیر مسجد باید با بهره‌گیری از اصول مدیریتی صحیح، بتواند کارکردهای معنوی مسجد را به بهترین نحو ساماندهی و هدایت کند تا هدف‌های روحانی و اجتماعی آن به ثمر برسد.

با توجه به اینکه مسجد تشکیلاتی الهی و مردمی است، سازماندهی آن تحت مدیریت معنوی امام جماعت و با مشارکت فعال مردم انجام می‌گیرد. امام جماعت با تفوذ معنوی خود در جایگاه رهبری الهی، در کنار مردم نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت و نظم‌بخشی به امور مسجد ایفا می‌کند. در این فرایند، حضور و مشارکت مردم در فعالیت‌های مختلف مسجد از جمله

اقامه نماز جماعت، کلاس‌های دینی و برنامه‌های اجتماعی، به تقویت این سازمان معنوی کمک می‌کند. به این ترتیب مسجد در جایگاه یک نهاد اجتماعی و دینی می‌تواند اهداف عالی خود را به گونه‌ای مؤثر و جامع دنبال کند. ارتباط میان امام جماعت و نمازگزاران باید انسانی، صمیمی و مبتنی بر محبت و اعتماد باشد. امام جماعت به مثابه مدیر معنوی مسجد و راهنمای روحانی باید مانند پزشک و پرستار در بیمارستان، مسئولیت‌های معنوی خود را با دلسوزی و توجه کامل به سلامت روحی و معنوی نمازگزاران انجام دهد.

مقام معظم رهبری با تأکید به این وظیفه مهم، می‌فرمایند: «روحانی پرهیزکار، خردمند، کارشناس و دلسوز در مسجد، همچون پزشک و پرستار در بیمارستان، روح و مایه حیات مسجد است. امامان جماعت باید آماده‌سازی خویش برای طبابت معنوی را وظیفه حتمی خود بدانند» (پیام رهبر معظم انقلاب به نوزدهمین اجلاس سراسری نماز، ۱۳۸۹/۰۷/۱۸).

دوران کودکی، نوجوانی و جوانی، دوره‌ای حیاتی در شکل‌گیری شخصیت فرد است که در آن بنیان‌ها و ساختارهای شخصیتی تثبیت می‌شود. بر اساس آموزه‌های قرآن، ویژگی‌های بنیادین شخصیت انسان در این دوره سنی شکل می‌گیرد و در مراحل بعدی به تثبیت و تکامل می‌رسد. بنابراین توجه ویژه به این دوران ضروری است؛ چراکه این دوره، زمان توسعه و بنیان‌گذاری ویژگی‌های رفتاری، ذهنی و اخلاقی افراد است. در این راستا، نقش امام جماعت به عنوان مربی و مرشد در هدایت و تربیت این گروه‌های سنی بسیار مهم است. امام جماعت باید برنامه‌ریزی دقیق و مناسبی را برای آموزش و رشد دینی و اخلاقی این افراد ارائه دهد تا بتواند به بهترین وجه در شکل‌دهی شخصیت‌های متعادل و آگاه نقشی مؤثر ایفا کند.

بر اساس فرمایشات رهبر معظم انقلاب، امام جماعت مانند پزشک معنوی عمل می‌کند؛ از این رو باید به وضعیت هر نمازگزار توجه داشته باشد و نسخه‌ای متناسب با ویژگی‌ها و نیازهای فردی آنان ارائه دهد. این نسخه‌ها از نظر گفتمانی و حساسیت اهمیت بالایی دارند؛ زیرا هر فرد شرایط و ویژگی‌های خاص خود را دارد که باید به دقت مدنظر قرار گیرد.

اگر افراد از کودکی تحت پوشش تربیتی امام جماعت قرار گیرند و این مراقبت ادامه یابد، موانع رشد آنها شناسایی و کنترل می‌شود. در صورت غیبت فرد، امام جماعت وضعیت او را پیگیری می‌کند تا مشکلات احتمالی شناسایی شود. این رویکرد تربیتی نسلی مؤمن و انقلابی

شکل می‌دهد و آثار مثبت آن برای تمامی نمازگزاران در سنین مختلف دیده می‌شود. تحقق این هدف مستلزم برنامه‌ریزی دقیق، مدیریت خردمندانه و تقسیم مسئولیت‌های مؤثر است.

۳. مسجد را محل کار خود دانستن

امام جماعت در جایگاه مدیر تشکیلات و سازمان باید از نظم فکری و عملی برخوردار باشد و کار را با نظم و ترتیب خاص سروسامان دهد؛ رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «پیش‌نمازی یعنی آدم مسجد را واقعاً محل کار خودش بداند؛ قبل از وقت، حتی قبل از دیگران به آنجا برود؛ اوضاع مسجد را ببیند؛ اگر اشکالاتی در وضع ظاهری مسجد هست، برطرف کند» (۱۳۶۹/۰۷/۰۸). حضور به‌موقع امام جماعت، رسیدگی مؤثر به امور و وضعیت مسجد و توجه به مشکلات مردم آثار مثبت و عمیقی بر نمازگزاران خواهد داشت. این رویکرد نه تنها موجب تقویت اعتماد میان امام جماعت و جامعه می‌شود، بلکه افراد را به رعایت نظم و پایبندی به ارزش‌های دینی و اجتماعی تشویق می‌کند.

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «أَوْصِيكُمْ وَ جَمِيعَ وَ لَدِي وَ أَهْلِي وَ مَنْ بَلَغَهُ كِتَابِي بِتَشْوِي اللَّهِ وَ نَظْمِ أَمْرِكُمْ: من شما دو نفر و همه فرزندان و اهل بیت خود و هر که نامه‌ام به او می‌رسد را به تقوا الهی و نظم کارهایتان سفارش می‌کنم» (سیدرضی، ۱۴۱۴ق، نامه ۴۷). امام جماعت باید برنامه‌ریزی دقیقی برای مدیریت زمان خود داشته باشد تا رسیدگی‌اش به وظایف مختلف تأثیرگذارتر باشد. حضور منظم در مسجد، تخصیص یک یا دو روز در هفته برای ایراد سخنرانی، تعیین زمان‌هایی مشخص برای اداره امور مسجد، شرکت در جلسات هیئت امناء و بسیج و ارتباط با مردم از اقداماتی است که باید در دستور کار قرار گیرد. افزون بر این، اختصاص ساعات معین برای پاسخ‌گویی به پرسش‌ها و برقراری ارتباطات مردمی ضروری است تا نظم و کارآمدی در وظایف امام جماعت تضمین شود.

رهبر معظم انقلاب در این باره می‌فرماید: «پیش‌نماز ... (باید) سجاده‌اش را پهن نماید، منتظر مردم بماند که بیایند. با یک‌یک افرادی که می‌آیند تا آنجایی که می‌تواند تماس بگیرد به آنها محبت کند؛ از آنها احوال‌پرسی نماید؛ اگر مشکلی دارند، در آن حدی که برایش میسر است برطرف کند نه اینکه پادوی کارهای خدماتی مردم بشود - در بعضی از مساجد چنین چیزهایی وجود دارد که قطعاً غلط است - در آنجا بنشینند، مردم به او مراجعه کنند، درد دل کنند، خودش را

بر مردم عرضه کند، در معرض مراجعات مردم قرار بدهد. نماز را که تمام کرد، برای مردم مسئله و تفسیری بگوید حرفی بزند و بلند شود بیرون برود؛ یعنی این طور، ساعتی از وقت خودش را در اینجا صرف نکند. من با روحانیونی که در یک اداره‌ای مشغول کار می‌شوند، در حالی که پیش نماز فلان مسجد هم هستند، مخالفم؛ چون یک روز در هفته، دو روز در هفته، سه روز در هفته برای اقامه نماز جماعت به مسجد نمی‌روند. می‌گوییم چرا؟ می‌گویند گرفتار شدم؛ سرم شلوغ بود. یا می‌رود نماز، ولی دیر می‌رود؛ مردم در صف جماعت منتظر نشسته‌اند؛ حالا آقا بعد از مدتی دوان دوان می‌آید؛ گاهی یک کیف سامسونت هم دستش است! من با این روش موافق نیستم. پیش نماز مسجد باید مسجد را خانه خود، جایگاه خود و اداره خود بداند؛ وقتی وارد مسجد شد، "كَالسَّمَكِ فِي الْمَاءِ"، "الْمُؤْمِنُ فِي الْمَسْجِدِ كَالسَّمَكِ فِي الْمَاءِ؛ مؤمن در مسجد بسان ماهی در آب است" (تستری، [بی تا]، ج ۲۸، ص ۶۴۸) باید باشد. احساس کند که اینجا جای اوست و عجله‌ای برای بیرون رفتن از مسجد نداشته باشد؛ این درست است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار روحانیون استان سمنان، ۱۳۸۵/۰۸/۱۷).

۴. تقسیم کار و به‌کارگیری جوانان

مدیر موفق کسی است که وظایف و مسئولیت‌ها را بین افراد به‌خوبی تقسیم می‌کند و هر کار را به کسانی می‌سپارد که دارای دانش و تخصص لازم برای انجام آن هستند. واگذاری مسئولیت‌ها نه تنها به افراد کمک می‌کند برای پذیرش مسئولیت‌های بالاتر آماده شوند، بلکه موجب پرورش خلاقیت آنها نیز می‌شود؛ با این وجود زمان امام جماعت را برای رسیدگی به امور کلان آزاد می‌کند. بر این اساس امام جماعت باید امور جزئی را به دیگران به‌ویژه نسل جوان و نوجوان واگذار کند و خود به پیگیری مسائل مهم‌تر بپردازد. این رویکرد افزون بر بهره‌برداری از فکر و توان جمعی، سرعت پیشرفت و دستیابی به اهداف مطلوب را افزایش می‌دهد.

توجه خاص به جوانان و قائل شدن جایگاهی خاص برای نسل جوان از نکات مهمی است که رهبر انقلاب به ائمه جماعات توصیه کردند و فرمودند: «دل جوانان را با ایجاد جاذبه صحیح یعنی (سخن و اقدام آمیخته با معنویت و عرفان واقعی) جذب مساجد کنید تا کشور و جامعه از برکات فراوان حضور نسل جوان در مساجد بهره‌مند شود» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار ائمه جماعات استان تهران، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱).

در بسیاری از مساجد، هر نوجوان و جوان با توجه به علایق و توانمندی‌های خاص خود می‌تواند نقش مؤثری ایفا کند و ارتباط مناسبی با هم‌سن‌وسالان خود داشته باشد تا آنها را نیز به مسجد جذب نماید. این امر ممکن است خارج از توان امام جماعت باشد؛ چراکه امام جماعت به‌تنهایی قادر به انجام این مسئولیت و ایجاد چنین ارتباطاتی نخواهد بود.

معظم‌له به این ویژگی مهم امام جماعت توجه دارند و در سخنانی می‌فرمایند: «امامان محترم جماعت اگر خود بر اثر کهنوت و غیره نمی‌توانند وظیفه رابطه و انس و راهنمایی را برای نمازگزاران به‌ویژه جوانان فراهم کنند، در کنار خود فضیلتی جوان و پُرنشاط را به کار گیرند و آنان را در کار با خود شریک سازند» (پیام مقام معظم رهبری به اجلاس سراسری نماز، ۱۳۸۰/۰۶/۱۵).

همچنین ایشان با بیان اینکه «جاذبه برای جوان برخلاف آنچه بعضی تصور می‌کنند، گذاشتن میز پینگ‌پنگ نیست»، فرمودند: «بعضی خیال می‌کنند برای اینکه جوان‌ها را جذب کنیم به مسجدریال وسایل سرگرمی فراهم بکنیم. شما سخن را، حرف را، اقدام را با معنویت، با عرفان واقعی، نه عرفان‌های تخیلی و توهمی و صوری، یک مقداری آمیخته بکنید؛ خواهید دید جوانان چطور مجذوب می‌شود و می‌آید. جاذبه جوان در مسجد اینهاست؛ و الا حالا یک وسیله بازی هم آنجا فراهم کردیم، گذاشتیم خُب اگر بنا است برای بازی بیاید؛ برود در باشگاه بازی کند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱).

نتیجه

این پژوهش با بررسی جایگاه امام جماعت در مدیریت معنوی و اجتماعی مساجد، نقش کلیدی این مسئولیت را در هدایت اخلاقی، تربیتی و ارتباطی جامعه برجسته کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد ویژگی‌هایی شخصیتی و راهبردی همچون شرح صدر، حسن خلق، انتقادپذیری و مدیریت کارآمد در تقسیم وظایف میان اعضای مسجد از الزامات موفقیت امام جماعت در ایفای این نقش به‌شمار می‌روند. همچنین تأکید بر مشارکت نسل جوان در امور مسجد و تربیت آنان در بستر ارزش‌های دینی، تأثیری عمیق بر تقویت انسجام اجتماعی و انتقال فرهنگ اسلامی دارد. این نتایج بر اهمیت برنامه‌ریزی دقیق و آموزش انمّه جماعات برای مواجهه با چالش‌های پیش‌رو تأکید می‌کند. از آنجاکه مساجد نقشی محوری در توسعه اجتماعی و معنوی جوامع اسلامی ایفا می‌کنند، یافته‌های این تحقیق می‌تواند مبنایی برای بهبود برنامه‌های آموزشی

و مدیریتی در این زمینه استفاده شود.

پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی، جنبه‌های کمی این موضوع با بررسی تأثیر اقدامات ائمه جماعات بر شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و دینی جامعه به‌ویژه در نسل‌های جوان‌تر ارزیابی شود. همچنین مطالعه تطبیقی میان الگوهای مدیریت معنوی در مساجد کشورهای مختلف اسلامی می‌تواند به غنای پژوهش‌های مرتبط کمک کند.

کتاب‌نامه

۱. ابن‌شعبه حرانی، علی بن شعبه، تحف العقول، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.
۲. تستری، قاضی نورالله، إحقاق الحق و إزهاق الباطل، [بی‌جا]: [بی‌نا]، [بی‌تا].
۳. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، قم: دارالکتاب اسلامی، ۱۴۱۰ ق.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۰۹ ق.
۵. خامنه‌ای، سیدعلی، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، قم: مؤسسه ایمان جهادی، ۱۳۹۷ ش.
۶. خمینی، روح‌الله، توضیح المسائل، تنظیم و گزینش: کمال‌الدین خُدّامی، قم: انتشارات شفق، ۱۳۸۳ ش.
۷. سیدرضی، نهج‌البلاغه، تصحیح: صبحی صالح، قم: نشر هجرت، ۱۴۱۴ ق.
۸. طباطبایی، سیدمحمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، تصحیح: محمدباقر بهبودی، تهران: دارالکتب الاسلامی، ۱۳۹۶ ش.
۹. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، [بی‌جا]: [بی‌نا]، [بی‌تا].
۱۰. قمی، شیخ عباس، سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار، قم: نشر أسوه، [بی‌تا].
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامی، ۱۴۰۷ ق.
۱۲. متقی هندی، علاء‌الدین علی بن حسام، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۰۹ ق.
۱۳. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری؛ در: